

Missio: brändätty minuus

ULLA VIERTOLA

Minä ja markkinavoimat on toimittajiensa mukaan puhetta siitä, mitä niin sanottujen markkinavoimien valta nykymaailmassa saa aikaan ihmisessä. Ihminen oman maailmansa asukkaana on Jussi Ojajärven ja Liisa Steinbyn kuvauksessa kutistunut ruohonjuuritasolle. Kun yhteiskunnan ongelmat ovat korostuneesti talouden ja hallinnon ongelmia, ihmiseen ei eliittien keskusteluissa juuri kiinnitetä huomiota. Ojajärvi ja Steinby esittävät taiteiden ja historiallisen humanistisen tutkimuksen perinteiseksi vahvuudeksi kuvata ihmisen kokemuksia osana historiallisia, kulttuurisia tai sosiaalisia ilmiöitä. Mikroskooppisen ihmisen huomaaminen ja etsiminen ruohonjuurilta jää siis tutkijoiden tehtäväksi, vähän samaan tapaan kuin tieteen tekijät syrjäisissä kammioissaan tarkastelevat jotakin mitätöntä, tarpeellisuudeltaan kyseenalaista hyönteislajia.

Ojajärvi ja Steinby puhuvat vallankaappauksesta, kun kansalaisten ja poliitikkojen sijasta yhteiskunnallisen määräysvallan ovat ottaneet markkinavoimat, kaikkialla läsnä oleva mutta vaikeasti tavoitettava ja vielä vaikeammin kontrolloitavissa oleva subjekti. Markkinavoimat näyttäytyvät kasvottomana ja kaikkivaltiaana jumalana, joka ei ole ihmisen luomus eikä ihmisvoimin hallittavissa. Päinvastoin sitä on sokeasti toteltava ja palvottava, eikä tämäkään vielä riitä. Toistuvasti vaaditaan myös ihmisuhreja, joiden valitukset hukkuvat uutisiin pörssikurssien kohoamisesta. Uusliberalismista on sitkeän kasvatuksen tulokse-

na muodostunut myös suomalaisessa yhteiskunnassa ainoana oikeana totuutena pidetty oppi, kiistaton evankeliumi, jonka sanomaan on jokaisen uskottava ilman minkäänlaista kerettiläistä epäilyä. Lapsuudesta lähtien kasvatukseen toteutuu jatkuvan toiston ja ehdottomien auktoriteettien tuottamalla manipulatiolla, samalla tavalla kuin nykylasten isovanhemmat viime vuosisadalla kasvatettiin kristinuskoon ja isänmaallisuuteen.

Teoksen toimittajien mukaan uusliberalistisessa diskurssissa on kysymys sosiaalisista ja retorisisista käytännöistä, instituutioista ja valta-asetelmista, jotka tuottavat totuusvaikutelmia. Kuin mikä tahansa uskonnollinen tai poliittinen ideologia ennen sitä, uusliberalismi häivyttää historiallisen ja sosiaalisen taustansa ja esiintyy objektiivisena totuutena. Uusliberalismia on kuitenkin mahdollista tarkastella pelkästään yhtenä monista muista historiassa esiintyneistä aatesuunnista sen sijaan, että se suoraan arvotettaisiin ihmiskunnan evoluution saavuttamaksi perimmäisen totuuden ja täydellisyyden tilaksi. Näkökulman muuttuessa myös eräs toinen ismi muuttuu periaatteiltaan epämääräiseksi. Postmodernismi toistaa mantraansa suurten kertomusten pirstoutumisesta, mutta onko mitään varsinaisesti pirstoutunut – päinvastoin vaikuttaa siltä, että on tapahtunut suuri yhtenäistyminen. Suunnattomat mittasuhteet saavuttaneen uusliberalistisen kertomuksen piirissä ihmiset elävät tarinan sanelemissa rooleissa, toistavat ja

Jussi Ojajärvi & Liisa Steinby
(toim.)

Minä ja markkinavoimat
– yksilö, kulttuuri ja yhteiskunta
uusliberalismin valtakaudella
Avain, 2008

uusintavat samaa kertomusta ainoana totuutena. Reifikaation lakien mukaan kertomus piilottaa omat sosiaaliset ja historialliset juurensa, ihmisharkinnan asettamat päämäärät ja ihmisten tuottamat rakenteet.

Minä ja markkinavoimat on voimakas kannanotto aiheeseensa. Lukija ei voi välttyä kiusallisuudelta tunnekuohulta ja tummasävyiseltä pessimismiltä siitä huolimatta, että uusliberalistista eetos-ta vastaan esitetyt teesit ovat nykypäivänä yleisiä. Teoksen yksitoista artikkelia tutkivat minän ja markkinavoimien suhdetta eri näkökulmista. Tarkastelun kohteena ovat esimerkiksi tosi-tv ja mediajulkisuus sekä minuuden tuotteistamisen että kontrollin areenoina. Teos antaa vinkkejä siihen, miten ihmislapsesta kasvatetaan sellainen oikeaoppinen kapitalismin subjekti, joka kykenee sulavasti toteuttamaan nykyhetken määrittelemää oikeanlaatuista ihmisyyttä välineellistämällä sekä toiset ihmiset että itsensä. Brändätty minuus, oleminen väline, on nykyhetken tärkeä voimavara. Sen kautta nuori voi itse kuvitella itselleen jonkin identiteetin, kun perinteiset perheroolit ovat katoamassa ja sekä työ että työttömyys ovat muuttuneet merkitykseltään hämäriksi käsitteiksi.

Individualistinen yksilö, aika-kauden ylistetty sankarihahmo, paljastuu kutkuttavalla tavalla sosiaalisesti tuotetuksi tusinaminuudeksi, joka brändää itseään ollakseen varmasti oikeanlainen eli tarpeeksi ja oikealla tavalla samanlainen kuin muut. Nykyihminen toteuttaa yksilöllisyytään ostamalla tavaroita. Hänelle yksilöllisyyden takeena on varmuus siitä, että tavaroita on jatkuvasti saatavilla ja että ne tiuhaan tahtiin vaihtuvat uusiin. Sekä tavaroitten että ihmisaineksen jatkuva uudistuminen, päivittyminen ja tarpeettoman historia-aineksen karsiutuminen kuuluvat uusliberalismin pyhään kaanoniin, sillä historialla ei ole nykypäivälle mitään annettavaa. Historiasta löytyy vain vanhanaikaista, naurettavaa viihde-elektroniikkaa ja vanhanaikaisia, sopeutumiskyvyttömiä ihmisiä.

Minä ja markkinavoimat – yksilö, kulttuuri ja yhteiskunta uusliberalismin valtakaudella julkaistiin juuri niillä hetkillä, kun maailmantalous romahti ja kaikkialta alkoi kuulua viestejä vakavista ongelmista. Kirjan sanomaa on mielenkiintoista tarkastella tässä uudessa tilanteessa, kun uusliberalismi on osoittanut olevansa yhtä erehtyväinen kuin mikä tahansa muu niistä monista aatteista, jotka ovat kestäneet aikansa ihmisen historiassa. Uusliberalismi ei ollutkaan lopullinen oikea jumala, ei kaikkitieävä, ei kaikkivaltias eikä varsinkaan kaukaa viisas. Alkuvuonna 2009 horjutaan kuilun partaalla, pelätään ja odotetaan. Toisaalla ahdistaa maailmanlopuksi kuvailtu ilmastonmuutos ja toisaalla globaalin taloudellisen katastrofin mahdollisuus. Molem-

mat ovat uusia suuria kertomuksia, jotka kyseenalaistavat länsimaisen ihmisen oikeuden pitää yllä totuttua elintasaan.

Mitään uutta ei ole siinä, että jokin suuri kertomus uusliberalismin tapaan pyrkii kiistattomasti legitimoimaan itsensä ja ulottamaan vaikutuksensa kaikkiin instituutioihin, suuryrityksistä ja valtion laitoksista aina perheisiin asti. Aikanaan kirkko piti yllä samanlaista koko yhteiskunnan läpäisevää valta-asemaa. Lapset kasvatettiin jo varhain kirkon alamaisuuteen, ja aikuisten uskollisuus varmistettiin muokkaamalla ja sensuroimalla ihmisten tietoon toimitettuja tekstejä. Nykypäivänä yhteiskunnallisen valta-aseman hankkimiseen ja säilyttämiseen on olemassa tehokkaat keinot, jotka kuitenkin voivat toimia myös käyttäjänsä vastaan. Uusliberalistinen diskurssi hankki valtansa median avustuksella, mutta media on myös antanut tilaa sen vastustajille. Markkinavoimilla on vaikeuksia pitää yllä eheää maailmankuvaa, kun sen alamaiset joutuvat jatkuvasti ottamaan vastaan ristiriitaisia ohjeita. Meidän suomalaisten pitäisi yhtä aikaa sekä säästää että kuluttaa. Meidän pitäisi noudattaa elämässämme sekä tervettä ja tehokasta kilpailuasennetta että mukavaa, luottamusta kasvattavaa yhteishenkeä. Meidän pitäisi syventyä työhömmehä uhrautuvasti ja kaikkemme antaen mutta olla samaan aikaan joustavia ja helposti korvattavia. Kun ristiriitojen tuottama pahoinvointi alkaa saavuttaa väkivallan mittasuhteita, huudetaan apuun kansalaisten yhteisöllisyyttä niin kuin se olisi taikurin kaniini, jonka voi

hetkessä vetäistä esiin hatusta. Yhtäkkiä kaikkien ongelmien ratkaisijaksi on kohotettu osallistuva kansalainen, joka tähän asti on ollut pelkkä tuottaja-kuluttaja, ja yhteisö, jota uusliberalistien ääreläidan mielestä ei pitäisi edes olla olemassa.

Toisaalta markkinoiden valtaa vastustavat tekstit saattavat myös sortua ruokkimaan determinismiiä. Seinille maalataan jo liiankin rumia ja karvaisia piruja kärjistetyillä esityksillä uusliberalistisen maailmanajan ilmiöistä. Karuimpien kuvausten mukaan pelkästään säälimättömään kilpailuun perustuvassa yhteiskunnassa jokainen toinen ihminen, oli hän sitten työtoveri, puoliso tai jopa oma lapsi, on este yksilön tarpeentyydytykselle. Kuitenkin yhteiskunnassa piilotelee edelleen salaperäisiä voimia, suurempia ja pienempiä kertomuksia, joiden varassa ihmiset toteuttavat markkinavoimien eetoksesta poikkeavia minuuksia. On olemassa vielä paljon sellaisia suomalaisia, jotka lastensa ja lastenlastensa hyväksi luopuvat omista tarpeistaan. On olemassa nuoria ihmisiä, joille oma mummo on tärkeämpi kuin kassillinen merkki-vaatteita. Uusliberalistinen diskurssi ei kykene perimmältään muuttamaan ihmistä. Se on ihmisen luomus, peräisin siitä, mitä ihmisellä on jo sisällään. Ihminen on edelleen rationaalinen: samalla tavalla kuin muut jo historiaan kadonneet aatteet, uusliberalisminikin otetaan kriittiseen tarkasteluun heti, kun sen aiheuttamat haitat ovat hyötyjä suuremmat.